

Olosz Levente

A Demokrata Zsidó Komité kolozsvári tagozata

1. Bevezetés

A dolgozatom témáját tekintve a második világháború utáni korszakot öleli fel. Észak-Erdély a háború utáni öthónapos közvetlen szovjet közigazgatás után Románia fennhatósága alá került.¹ Az országban belpolitikai átalakulások mentek végbe, amelynek során a Román Kommunista Párt teljes hatalmat szerzett az ország irányítása felett. Az új vezetés a kisebbségeket úgy próbálta meg befolyása alá vonni, hogy kisebbségi szervezeteket hozott létre. Az egyik ilyen szervezet a Demokrata Zsidó Komité volt, amely, társaihoz hasonlóan, a 20-as évek szovjet nemzetiség politikájának szellemében jött létre, azon cél érdekében, hogy a kommunista hatalom ezeken keresztül juttassa el propagandáját a kisebbségekhez.²

A Demokrata Zsidó Komité tevékenysége a második világháború után a hazatért deportáltak ellátását és a zsidó közösség újjáépítését célozta meg. Ez a tevékenységi kör később kibővült a „demokrácia kiépítésének támogatásával”, amelynek fő célja a zsidóság egységesítése és a zsidó népességnek kommunista párt követői közé való integrálása. Azonban 1947 után a kommunista párt részéről egyre több kritika érte a szervezetet, ami végül a felbomlásával végződött. A szervezet felbomlása 1953-ban következett be, a többi kisebbségi kulturális, politikai és gazdasági egyesület betiltásával egye-

1 Dáné Tibor Kálmán et al. (szerk.): *Kolozsvár 100 éve*. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Magyar Közművelődési Egyesület, Kolozsvár 2001, 248.

2 Stefano Bottoni: *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională 1944–1965*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 2010, 68.

temben.³ A kommunista hatalom ezen fellépése annak volt köszönhető, hogy a kisebbségi szervezetekben a hatalom elleni reakció menedékét látták, amelynek kiirtása szükséges volt a stabilitás fenntartása érdekében.

Kutatásom arra a hipotézisre épül, hogy a Demokrata Zsidó Komité (a továbbiakban DZSK)⁴ kolozsvári tagozata, valamint az észak-erdélyi Tartományi Központ elengedhetetlen részét képezte a második világháború utáni kolozsvári zsidóság újjászervezésének. Ezen feltevésemet a szervezet megvalósításainak bemutatásával és szerkezeti felépítésének megrajzolásával kívánom bizonyítani. Mivel egy baloldali szervezetről van szó, feltevődik az a kérdés, hogy tevékenységével a zsidóság vagy a kommunista hatalom érdekeit szolgálta? Ezen tárgykörből adódó másik kérdés, hogy baloldali szervezetként indult vagy változáson esett át ideológiai beállítottsága? A Tartományi Központ eredetileg nem képezte a dolgozat témáját, de a kutatásom során kiderült, hogy nem lehet elválasztani a fentebb említett két munkacsoportot, mivel ezek munkája legtöbbször megegyezik,⁵ és az esetek többségében együtt is dolgoztak a problémák megoldásában. Emellett fontos megvizsgálni azt a kérdést, hogy a Román Kommunista Párt által kifejtett propagandát a zsidó szervezet milyen mértékben terjesztette ki a kolozsvári zsidóság körében. Ehhez kapcsolódva a másik fontos kérdés, hogy a propagandának mennyire sikerült beteljesíteni a központi DZSK célját, azaz a zsidóság „demokratizálását”?

A vizsgált periódus a DZSK létrejöttétől, 1944 októberétől egészen 1947-ig tart, mivel e periódus az első szakasznak tekinthető a szervezet fennállásában. Az említett időintervallum vizsgálatát azért tartom fontosnak, mivel a DZSK ekkor töltötte be a legaktívabb szerepet az észak-erdélyi zsidóság életében. A szervezet második periódusának vizsgálata további kutatásaim célját képezi. Az átmenetet természetesen nem lehet konkrét időpontban meghatározni, inkább több éves átalakulásról beszélhetünk. Véleményem szerint 1947 volt az az év, amikor a leghangsúlyosabban játszódtott le az átalakulás a kolozsvári DZSK-ban. 1947-től már teljesen megváltozik a szervezet politikája, valamint a pártvezetés magatartása az egész zsidóság irányában. Ez egyfelől a megnövekedett antiszemitizmusnak tudható be, másfelől a Román Kommunista Párt agresszív politikájának, amely az ország kommunizálását szolgálta. A történelmi pártok és a Szocialista Párt

3 Vladimir Tismăneanu et al. (szerk.): *Raport Final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. Editura Humanitas, București, 2006, 527.

4 Román nyelvű elnevezése: Comitetul Democratic Evreiesc (CDE).

5 Komoly politikai esemény volt a kolozsvári Zsidó Népközösség évi közgyűlése. *Egység* [Kolozsvár], I évf., 34. sz., 1946. december 25., 7.

leszámolásával párhuzamosan zajlott le a cionista pártok és más külföldi zsidó szervezetek betiltása is,⁶ amely azt a célt szolgálta, hogy a DZSK maradjon a zsidó közösség egyedüli csúcsszervezete.

A Demokrata Zsidó Komité 1945. április 25-én hozta létre a Kommunista Párt Bukarestben, és hamarosan országszerte megalakultak az alegységei. Mivel a Kommunista Párt a társadalom minden szegmensét akarta irányítani, szervezetek tömkelegét hozta létre, köztük fiataloknak, nőknek és más társadalmi csoportoknak. Ezen az elven létrehozott nemzetiségi szervezeteket is, amelyek soraiból nem hiányozhatott a zsidóság sem. Megalakítása lépcsőzetesen zajlott, és megpróbálták minél több személyt és szervezetet ellenőrzésük alá vonni.⁷ Olyan prominens személyt is sikerült megnyernie a szervezetnek, mint Alexandru Şafran, Románia főrabijá.⁸ Azonban akadtak ellenzői is a DZSK-nak, akik attól tartottak, hogy a szervezet nem fog függetlenséget élvezni, és így nem tudja érvényesíteni a zsidóság érdekeit.⁹ Ezen személyek közül a leghíresebb Dr. W. Filderman volt, a Zsidó Hitközségek Szövetségének az elnöke. A cionista csoportok nem képviseltek egyhangú álláspontot, voltak, akik beléptek, és voltak, akik ki-maradtak a DZSK-ból, de a szervezet alakuló ülésén nagyon sok cionista csoport képviseltette magát, olyan benyomást keltve ezzel, hogy a szervezetnek sikerült összegyűjteni a zsidókat a társadalom minden részéről.¹⁰ A DZSK felépítésében a Kommunista Párt mintáját követte. A központi vezetést az elnökség, a Végrehajtó Bizottság (Birou Executiv) és a Központi Bizottság (Comitetul Central) alkotta. Az ország négy részre volt osztva, amelyekbe beletartoztak a helyi és a megyei komiték. Minden városnak külön komitéje működött (Comitetul Oraşenesc).¹¹ A DZSK tömegszervezetként indult, mint egyfajta politikai fórum, de ez folyamatosan átalakult, mivel a cionistákat (annak ellenére, hogy baloldaliak is voltak) ellenségnek definiálták. A DZSK folyamatosan egyfajta útmutató szerepét kezdte betölteni a

6 Ilyen szervezetek: a The American Jewish Joint Distribution Committee vagy a Zsidó Világkongresszus.

7 Liviu Rotman: *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*. Editura Polirom, Iaşi, 2004, 113.

8 Alexandru Şafran azonban később elfordult a szervezettől, és nem volt hajlandó a RKP utasításait követni. Végül a kommunista üldöztetés elől 1947 végén egész családjával Svájcba emigrált.

9 Şlomo Leibovici-Laiş: *Comitetul Democratic Evreiesc (CDE)*. Editura Ion Prelipcean, Suceava, 2003, 15.

10 Leibovici-Laiş: i. m. 21.

11 Uo. 22.

zsidóság életében, ahol az útmutatás a Kommunista Párt feltétlen totalitarizmusát jelentette kompromisszumok vagy szembenállás nélkül.¹²

A DZSK feladata és terve a kezdetektől a közösség meghódítása volt, de emellett tevékenységébe beletartozott a kulturális értékek terjesztése, iskolák, színházak, könyvtárak alapítása a zsidó közösség számára.¹³ A DZSK másik feladata a társadalom átrétegesítése azáltal, hogy bátorította a zsidókat a gyakorlati mesterségek tanulására (mezőgazdasági munka, nehézipar) vagyis a kommunista ideológiának megfelelő társadalmi rétegződésére. Harmadik fontos feladata az emigrálás elleni propaganda és fellépés volt, amelynek gyakorlatba ültetésével kivívta a romániai zsidóság ellenszenvét. A propaganda technikák alkalmazásán kívül informatív szerepkört is betöltöttek annak érdekében, hogy kiszűrjék azokat, akik buzdítják és segítik az emigrációt.¹⁴ A DZSK aktív és erőszakos aktivitása az emigrálás elleni fellépésben ellenérzéseket keltett a zsidó közösségen belül, mivel úgy látták, hogy a szervezet felelős az emigrációs törvények korlátozásáért.

1948-ban kezdetét vette a cionista szervezetek elleni ádáz harc, amely ezen szervezetek felosztatásával és vezetőik bebörtönzésével ért véget. Ezt követte a DZSK átalakítása, amely egyfajta tisztogatásként zajlott le, és a nem kívánatos elemek (szocialisták, cionisták) eltávolítását célozta meg. Felerősödtek az RMP támadásai a szervezettel szemben, a vádak többsége a szervezet és a cionista vagy zsidó nacionalista elemek közötti kollaborálás folytatásában merült ki. Ez teljesen abszurd vád volt, mivel a Párt azért hozta létre a szervezetet, hogy egyesítse a zsidóság minden rétegét, amit elég nehéz megoldani kollaboráció nélkül teljes elszigeteltségben. A szervezetet 1953 márciusában szüntették meg azzal az elhatározással, hogy a zsidóság irányítását kiveszik a DZSK kezéből, és más szervek alá rendelik.¹⁵

A levéltári források és a korabeli sajtó segítségével megpróbálom rekonstruálni a szervezet kolozsvári tagozatának életét, törekvéseit, céljait megvalósítását, sikereiket, illetve kudarcukat. Mivel a második világháború után a deportálásból vagy bujkálásból visszatért észak-erdélyi zsidóság rengeteg problémával találta szembe magát, a DZSK-ra hatalmas felelősség hárult ezek megoldásában. Ez azt is jelenti, hogy széles körű tevékenységet végzett a szervezet ezekben az időkben, amely elegendő alapot nyújt a kutatás kivitelezéséhez. Mivel azonban 1944 és 1945-ből nem rendelkezünk levéltári adatokkal a szervezet tevékenységét illetően, ezekben az években a

12 Rotman: i. m. 116.

13 Uo. 117.

14 Uo. 118.

15 Uo. 123.

kolozsvári magyar, valamint román sajtó cikkeire alapozva próbálom rekonstruálni a történeteket.

2. Kezdetek. A Népközösség megalakulása

A fentiekben következetesen a Demokrata Zsidó Komité elnevezést használtam, azonban Észak-Erdélyben 1944 végén először a Demokrata Zsidó Népközösségek alakultak meg, amelyek ekkor még nem voltak azonosak a Demokrata Zsidó Komitékkel. Később ez megváltozott, mivel a kommunistáknak sikerült teljes mértékben befolyásuk alá vonni a Népközösségeket azáltal, hogy 1945 júliusában létrehozták a Demokrata Zsidó Komitéket, amelyeket a Román Kommunista Párt teljes mértékben ellenőrzött.¹⁶ Igaz, hogy a Népközösségek 1945-től folyamatosan beolvadtak a Komitékbe, de a Népközösség elnevezést még sokáig használták.

A II. világháború még javában zajlott, amikor 1944. augusztus 23-án Romániában megbukott Antonescu diktatúrája, amelynek köszönhetően a Constantin Sănătescu által alakított koalíciós kormány sikeresen állt át a Szövetséges hatalmakhoz. Miután a szovjet hadsereg bevonult Románia, majd Magyarország területére, a Román Kommunista Párt megerősödött, és egyre nagyobb szerepet kezdett vállalni az országos politikában.¹⁷ A szovjet hadsereg támogatásával – az antifasiszta elveire hivatkozva – a Kommunista Párt nagyszabású propagandát indított, amellyel komoly befolyásra tett szert a nép körében, közben rontották az szembenálló pártok, leginkább a Parasztpárt hitelét. A kommunisták támogatottsága növekedésnek indult az ország lakosságának körében, így az 1944. október 20-án megalakult kolozsvári Demokrata Zsidó Népközösség is a kommunisták mellé áll. Az alakuló ülésre a kolozsvári zsidó kórházban került sor, ahol a résztvevők üdvözölték a vörös hadsereget, és kijelentették, hogy mindent megtesznek a magyar és a román demokratikus átalakulás kivitelezéséért.¹⁸ A szervezet elnöke Fülöp Zoltán lett, alelnökei¹⁹ pedig Neumann Sándor és Balkányi Miklós.²⁰

16 Tibori Szabó Zoltán: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Doktori értekezés. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár, 2007, 36.

17 Tismăneanu et al. (szerk.): i. m. 35.

18 A Kolozsvári zsidóságot nem vezérli a bosszú az újjáépítésben. Megalakult a zsidó népközösség. *Világosság* [Kolozsvár], 1944. október 20., 1.

19 Eredeti forrásban: „a DZSN más vezetői” elnevezést használták.

20 A zsidó élet újjászervezői. *Világosság* [Kolozsvár], 1944. november 3., 3.

A deportálásból hazatért zsidóság problémák sokaságával találta szemben magát, amelyekre megoldást a hitközségektől és a Népközségektől vártak. De mivel ekkor a hitközségek újjászervezése még csak kezdeti fázisban volt, és mivel a Népközség rendelkezett érdemi befolyással a kormányban, ezért a munka oroszlánrészét az utóbbi intézmény vállalta fel. A hazatérő túlélők egészségügyi helyzetét két állapot jellemezte: a társadalmi betegségek nagyfokú elterjedése, és a deportálások alatt elszenvedett átmeneti vagy végleges egészségügyi károsodások. Emellett Észak-Erdély egészségügyi ellátása is romokban hevert, hiányos volt az egészségügyi intézményrendszer, és nem volt tervszerűen megszervezve a túlélők ellátása. 1946-ban a Zsidó Világkongresszus felmérést készített Észak-Erdély nagyobb városaiban, így Kolozsváron is. A kérdőívekből többek között a deportálásból hazatért zsidók egészségügyi károsodásai is kiderültek. A két leggyakoribb betegség a tuberkulózis volt és a nemi betegségek. Ezenkívül megtalálhatóak voltak a menstruációs-, szülési, szoptatási rendellenességek a nők körében, bőrfertőzések, sebesülések, testi fogyatékoságok, fogyások. Nem beszélve a hatalmas lelki traumáról, amelyet a holokauszt alatt szenvedtek el.²¹ Emellett más sürgős megoldásra váró problémák is megjelentek, amelyek közül kiemelkednek a lakás- és elhelyezési problémák. Kolozsvár bombázása következtében nagyon sokan veszítették el otthonukat, amit az állam azon egyszerű módon oldott meg, hogy a fedél nélkül maradt embereket beköltöztette az elhagyatott zsidó lakásokba. A zsidók hazatérésekor ez természetesen hatalmas problémát jelentett, mivel így ők maradtak hajlék nélkül. A hazatérő tulajdonosok lakásaikat teljesen kifosztva találták, köszönhetően a magyar és a német katonatiszteknek, a helyi lakosságnak, valamint a szovjet hadseregnek, akik ezekben az ingóságokban látták a háború utáni újrakezdés alapjait.²² Ezek mellett persze még fennálltak olyan gondok is, mint a hazatért deportáltak és munkaszolgálatosok élelmezése, ruháztatása vagy adminisztrációs gondjainak elintézése.

A DZSN megkezdte ezen gondok orvoslását, így 1944. november első napjaiban a zsidó kórházban tömegszállást és népkonyhát rendezett be. Vezetőik kijelentették, hogy a munkaszolgálatosok élelmezése, ruháztatása és általános ellátása még fontos feladatuk, ennek teljesítése céljából hamaro-

21 Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagyvárad és Nagyvárad zsidó túlélői. A zsidó világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről. ISPMN, Kolozsvár, 2010, 39.

22 Tibori Szabó: i. m. 27.

san másik épületet is fognak nyitni a Papp utcai Joint²³ helyiségben.²⁴ A zsidó kórház ekkor kifosztva, megrongált állapotban szolgálta ki a Népközséget a hazatért munkaszolgálatosok, deportálásban legyengült beteg zsidók elhelyezésére. A zsidó kórházat később a Népközség a Joint hatóság támogatásával folyamatosan állította működésbe, hogy eleget tudjon tenni eredeti feladatának. Ezt 1946 közepére teljesen elérték, amikor is a Kórházat a Népközségtől az újjászervezett jogi személyiség, a „Kórház Egyesület” vette át.²⁵

A *Világosság* 1944. november 3-án közölt cikkében az elhurcoltakat munkaszolgálatosoknak nevezi, ami arra enged következtetni, hogy a haláltáborok szörnyűségei még nem kerültek be a köztudatba. 1944 végén Kolozsvárra nem tértek még vissza az elhurcoltak tömegei, mivel a szovjet csapatok ekkor kezdték felszabadítani a kelet-európai halál- és munkatáborokat. 1944. november 21-én a DZSN közgyűlésén Fülöp Zoltán elnök a kolozsvári zsidóság létszámát ezer személyben állapította meg, amely nagyon kevés a háború előtti tizennégyezerhez képest.²⁶ Ekkor a város zsidósága még azokból tevődött össze, akik bujkáltak vagy elszöktek a deportálás elől, majd a szovjet csapatok bevonulásával visszatértek otthonaikba. A visszaszállingózó zsidók fogadására civil kezdeményezések is történtek, amelyek közül a legjelentősebb Widder Etának a vasútállomás mellett felállított kávéháza, amely az első segítségnyújtás volt a hazatérőknek. Ismeretlen oknál fogva azonban ezt a Népközség nem támogatta. Később, 1947-ben a kolozsvári Népközséget számon kérte a DZSK Tartományi Központja, hogy miért nem támogatja Widder Eta törekvéseit, és miért nem veszi be Végrehajtó Bizottságába.²⁷

A DZSN eközben gyűléseket szervezett, amelyek a deportáltak hazaszállításának lebonyolításáról és ehhez szükséges eszközök beszerzésének módjáról szóltak. A DZSN delegációt küldött Bukarestbe, ahol a szovjet vezetés támogatást ígért a zsidó elhurcoltak megsegítésének ügyében. Emel-

23 A The American Jewish Joint Distribution Committee (röviden: Joint)

24 A zsidó élet újjászervezői. *Világosság* [Kolozsvár], 1944 november 3., 3.

25 Látogatás az újjáépülő kolozsvári zsidó kórházban. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 45. sz., 3.

26 Közgyűlést tartott a kolozsvári zsidóság új szervezete. *Világosság* [Kolozsvár], 1944. november 21. 2.

27 Levél a CDE Tartományi Irodája a Végrehajtó Bizottság elé. Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár) továbbiakban: ANDJC), 1532. fond (Comitetul Democratic Evreiesc), 3. dosszié, 37. f.

lett a közgyűlésen az Országos Demokrata Arcvonal is biztosította támogatásáról a zsidó szervezetet.²⁸ Ezek a kinyilvánított gesztusok, amelyek kölcsönösek voltak a DZSN és a „demokrata” intézményekkel szemben, azt mutatják, hogy a Népközösség elkötelezett híve volt a kommunisták ideológiájának. Nemcsak hogy a DZSN szimpatizált ezekkel, de átfedések is felfedezhetők az intézmények között, mivel az ODA Végrehajtó Bizottságában 4 zsidó is képviseltette magát. Közülük kettő, Neumann Jenő és Goldberger Miklós²⁹, aktívan tevékenykedett a Népközösségek munkájában is.³⁰

A megígért támogatást a későbbiekben teljesítette az új román kormány, mivel az észak-erdélyi zsidó szervezetek nyomásának engedve 1945. március 25-től vonatot bocsátott a deportáltak hazaszállításán fáradozók rendelkezésére. A vonat egészen június végéig közlekedett, Ausztriából, valamint Lengyelországból segített hazaszállítani a még ott levő vagy hazafelé tartó deportáltak százait.³¹

1945. március elején a DZSN konferenciáján a zsidóság problémáit vitatták meg, és megoldásokat kerestek rájuk. Továbbra is a legfontosabb prioritásnak a deportálásból érkezők fogadását tekintették, így döntöttek további népkonyhák, otthonok és étkezdék megnyitásáról. A munka összehangolása és könnyebb lebonyolítása érdekében elhatározták, hogy felállítják az észak-erdélyi Demokrata Zsidó Népközösségek központi irodáját.³² Ez a Tartományi Központi iroda, amelyet Kolozsváron állítottak fel, székhelye pedig az akkori Apáczai Csere János utca 26. szám alatt volt.³³ Elnöke az ismert Kohn Hillel lett, aki híven szolgálta a párt érdekeit, és ideológiailag teljesen elkötelezett volt a kommunizmus mellett.

28 A DZSN az elhurcoltakért. *Világosság* [Kolozsvár], 1945. február 20., 2.

29 1904-ben született az Osztrák–Magyar Monarchiában. Az 1930-as években tagja volt az illegalitásban működő Román Kommunista Pártnak. 1944 augusztusában az ODA Észak-Erdély Regionális Bizottságának a titkára lett. Több fontos funkciót is betöltött a Kommunista kormányban, köztük a DZSK vezetőségének tagságát is.

30 Tibori Szabó Zoltán: Az erdélyi zsidó közösség sorsa a második világháborút követő időszakban (1945–1948). *Korunk*, 2004. szeptember, (<http://korunk.ro/?q=node/8&ev=2004&honap=9&cikk=7637>)

31 Tibori Szabó: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Id. kiad. 29.

32 A meghurcolt zsidóság létkérdéseit vitatta meg a DZSN konferenciája. *Világosság* [Kolozsvár], 1945. március 11., 5.

33 Teljes sikerrel jártak a bukaresti CDE Központ és az észak-erdélyi tartományi delegációjának közbenjárásai az összes napirenden lévő lényeges észak-erdélyi zsidó kérdésben. *Egység* [Kolozsvár], I évf., 34. sz., 1946. december 25., 10.

A Tartományi Központi iroda létrejötte azért is volt elengedhetetlenül fontos, mivel olyan nagy horderejű problémákkal is meg kellett birkóznia, amelyeket a kolozsvári DZSN saját erőből nem tudott volna orvosolni.

A kolozsvári DZSN nagyjából tudta kezelni azon személyek elszállásolását, akiknek a lakásába mások költöztek be (leginkább magyarok), de ezen a tarthatatlan állapoton tovább kellett lépnie. A DZSN elkezdte az elhurcolt zsidó vagyonok összegyűjtését és a zsidó ingatlanok számbavételét. Azonban a szervezet vezetői kijelentették, hogy nincs szándékukban elvenni a használatba vett zsidó ingóságokat vagy ingatlanokat, mert az a sovinizmus megnyilvánulása volna, amely akadályozná a demokrácia kiépítését. Inkább a Magyar Népi Szövetséggel karöltve kerestek megoldást erre a problémára.³⁴ Ezekben a hónapokban a DZSN-en belül létrejött a bútorbizottság, amelynek feladata a zsidó bútorok felleltározása, összegyűjtésének megszervezése volt.³⁵ Azonban ez is sok problémát okozott, mivel mint már említettem, nagyon sok bútor keresztények kezében volt, amelyek nagy részét nem jelentették be használóik. Az ingóságok felleltározása még nem jelentette azok összegyűjtését a kolozsvári lakosoktól.

E karitatív tevékenységek mellett a DZSN részt vett a „demokratikus erők támogatásában az ország újjáépítésében”. Ez természetesen azt jelentette, hogy a zsidó szervezet támogatta a Kommunista Pártot hatalma megszilárdításában és támogatói bázisának növelésében. A legjellemzőbb szerepkör, amelyet a DZSN felvállalt, az volt, hogy próbálták feltárni mind a zsidó, mind a magyar és román lakosság előtt, hogy a gettósításokban, deportálásokban és a zsidóság anyagi kifosztásában, mely személyek és csoportok vettek részt. Ez természetesen a legtöbbször megegyezett a Kommunista Párt ellenfeleivel (történelmi pártok képviselőivel, a kommunisták kritizálóival), így elősegítve ezek presztízsének romlását a népesség szemében. A Népközösség fellépett a reakciós, sovinszta elemekkel, akár olyan zsidókkal szemben is, akik megbecsült tagjai voltak a közösségnek, de felémelték hangjukat a szélsőbaloldali ideológia ellen. A népbírósági perek során ugyanakkor sok valódi bűnös ellen folytattak eljárást és ítélték el.

34 Az antiszemita harácsolások rovására kell megoldani az elhurcolt zsidók vagyoni jóvátételét. *Világosság* [Kolozsvár], 1945. március 9., 2.

35 Jegyzőkönyv a bútorbizottság üléséről 1946, január 15-én. ANDJC, 1532. fond (Comitetul Democratic Evreiesc), 1. dosszié, 9. f.

3. 1946

A kommunisták 1945 júliusában hozták létre a zsidó Demokratikus Komitétet, amelyekre azért volt szükség, mert nem sikerült teljes mértékben ellenőrzésük alá vonni a Népközösségeket. Így Kolozsváron is megalakult a helyi Komité, ami azt eredményezte, hogy a Népközösség folyamatosan beolvaszt a Komitébe. A DZSK 1945 októberében megtartott gyűlésén vezetőik hangsúlyozták az egyetlen szervezetbe való tömörülés szükségességét.³⁶ Később, decemberben a DZSN összehívott nagygyűlésén egységesen elhatározták az országos szervezethez és a kolozsvári Tartományi Központ-hoz való csatlakozásukat. 1946-ra már Komitékként léptek fel, és folyamatosan a Kommunista Párt ideológiáját is átvették, azonban szoros együttműködést tartottak fent a hitközösségekkel és a cionistákkal. Az átmeneti procedúra nem egyik napról a másikra zajlott le, hanem többhónapos periódust ölelt fel. A szervezet nevét még továbbra is kétféle módon használták, mind a Komité (vagy Bizottság) mind a Népközösség elnevezést. Az egységesítés fontosságát abban látták, hogy a háború után tovább élő antiszemitizmust és fasizmust csak együttes erővel lehet legyőzni. A DZSK szerint a világháború előtti antiszemitizmus és a holokauszt annak köszönhetően jöhetett létre, hogy a zsidóság több politikai és vallási szervezettel rendelkezett, de nem tudtak megfelelően fellépni a deportálások ellen szervezetlenségük okán és vezetők hiánya miatt. Ezenfelül az is gátolta őket, hogy külön célokat képviseltek, és nem volt egy egységes szervezet, amely összefogja ezeket.³⁷

Kohn Hillel elmondta, hogy nem szeretnék a hitközösségek autonómiáját megtörni, tiszteletben tartják önállóságukat. A cionistákat se szeretnék akadályozni munkájukban, de ezektől elvárja, hogy amíg Romániában tartózkodnak, kivegyék részüket az „ország újjáépítésében és a demokrácia megerősítésért folyó harcban”.³⁸ A DZSK hatalmas nyomást gyakorolt az egész észak-erdélyi zsidó közösségekre az egyesítés beteljesítése érdekében. Ennek következtében 1946 végére a Népközösségek már teljesen a Komiték részét képezték. A cionista szervezetekkel való együttműködés tovább folytatódott, de a zsidó lakosság nagyobb része a hitközösségekkel egyetemben fokozatosan eltávolodott a szervezettől.

36 Hatalmas politikai siker jegyében zajlott le a Demokrata Zsidó Bizottság nagygyűlése. *Világosság* [Kolozsvár], 1945. október 31., 3.

37 Az észak-erdélyi zsidóság 1944-es tragédiájának tanulságai. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 2. sz., 1946. május 16., 8.

38 Uo. 8.

3.1. A bizottságok munkája

Az 1945-ös év végén a Népközösség Bizottságokat hozott létre a különböző munkák elvégzésének megkönnyítésére. Az országos DZSK szerkezeti felépítése megegyezett a helyi Komitékéval, így a kolozsvárinál is megtalálható volt az elnökség mellett a Végrehajtó Bizottság, amelynek tevékenységét az Ellenőrző Bizottság felügyelte. Az ellenőrző szerv 1946. április 8-án tartotta alakuló gyűlését. Elnöke, Sándor Zoltán azt taglalta, hogy a Bizottságnak nagyon sok feladata van, mivel a létrejötte előtti ügyeket is ki kell vizsgálni, nem beszélve a jövőbeni ügyekben végzendő fontos feladatáról. A legfontosabb feladatként a DZSN jelenlegi vagyonának és ennek kezelésének a legpontosabb feltérképezését jelölte meg.³⁹

A bűtorbizottság mellett ingatlanbizottságot is létrehoztak, amelynek vezetője Dr. Frankel József lett. Ezen bizottság az üresen maradt zsidó lakások gondnokságának vagy kiadásának a megszervezésében tevékenykedett. A kiadott lakások kezelése jelentette a legfontosabb munkatevékenységet, mivel a bizottság rendezte a lakások béreinek a megállapítását, a bérlővel együttműködve a házak felújítását vagy a vitás esetek elsimítását.⁴⁰

A Zsidó Demokrata Komité Tisztogató Bizottsága 1946. január 24-én tartotta első ülését, amelyen a megválasztott elnök, Fisch Sándor és titkára, Einhorn Emil felvázolták jövőbeli terveiket. Egységesen ítélték el a svájci csoport⁴¹ tagjait, valamint egy brosúra kiadásáról döntöttek, amely tartalmazta a Svájcba menekült zsidó vezetők árulását és a holokauszt borzalmait, amit sok bizottsági tag személyesen élt át.⁴² A következő üléseken a bi-

39 Jegyzőkönyv. A DZSN, Kolozsvár Ellenőrző Bizottságának 1946. 4. 8.-án tartott alakuló közgyűléséről. ANDJC, 1532. fond (Comitetul Democratic Evreiesc), 1. dosszié, 37. f.

40 Jegyzőkönyv a kolozsvári Demokrata Zsidó Népközösség Ingatlanbizottságának üléséről. ANDJC, 1532. fond (Comitetul Democratic Evreiesc), 1. dosszié, 13–14. f.

41 A helyi Zsidó Tanács tagjai pedig Kasztner Rezső kolozsvári ügyvéd által nagy titokban és sok pénzért szervezett 1684 tagú transzport tagjaiként (a csoportba 387 kolozsvári zsidó került) Bergen-Belsenen keresztül Svájcba menekültek. A Kasztner-akció nagyon sok vitát gerjesztett, mivel a csoport a többi zsidó mellett szökött el, emigrált, a terv teljes titokban tartása mellett. Azonban a titok megőrzése nagyon fontos volt, mivel a kiszivárogtatást meg kellett akadályozniuk. Ha ezt nem teszik, a csoport tagjai sem élték volna túl a holokausztot. A háború után a visszatért zsidóság elítélte Kasztner-t és az akcióját, de a megmentettek a későbbiek során hősnek tekintették őt. Lásd bővebben: Tibori Szabó: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Id. kiad. 40–41.

42 A Zsidó Demokrata Komité Tisztogató Bizottságának jelentése az 1946. január hónapban kifejtett működéséről. ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 22. f.

zottság megkezdte a svájci csoport kihallgatását. Ennek következtében Lax Angel Salvator kizárták a zsidó közösség soraiból. A Tisztogató Bizottság vezető tagjai meglátogatták Pollák Endre népügyészt, aki a törvényszék által felhatalmazta a bizottságot tisztogató munkálatainak folytatásra, a vádlottak kihallgatására és jegyzőkönyvek elkészítésére.⁴³ A náci bűnösök felkutatása, valamint a zsidók árulóinak az elítélése nagy meglepettségnek örvendett a zsidó közösség körében. Felelősségre akarták vonni azokat, akik miatt szenvedtek a munkatáborokban, vagy akik miatt elveszítették szeretteiket. Azonban a zsidóságnak ezen jogát az ekkor már hatalmas befolyással bíró Kommunista Párt elvette, véleményem szerint azért, hogy olyanokat tudjon megvádolni és elítélni, akiket veszélyesnek talált a politikájára nézve, a valódi bűntettek elkövetésének figyelmen kívül hagyásával. 1946 februárjában Lévi Dezső, a purifikáló bizottság egyik tagja levelében arról számolt be, hogy a Tisztogató Bizottság kezdeti lelkesedése és tettvágya teljesen megszűnt, és egy-két kihallgatás után nem valósítottak meg új eredményeket. Ezenfelül utalt arra, hogy az elnök Fish Sándor érdekei miatt állította le a Bizottság munkáját, és a Lax Salvator-ügyben hozott határozatot megvétózta, majd az iratsomót eltüntette.⁴⁴ Sajnos nincs több utalás a történetekre, de mindenképpen érdekes eset a DZSN ügyeinek intézésére.

A kolozsvári Demokrata Zsidó Népközösség Egészségügyi Bizottsága a zsidó kórház fenntartásával foglalatoskodott, amely 1946-ra már újra betegek gyógyítására is alkalmas intézménnyé fejlődött. A kórház működésének megkönnyítésére egy kórházbizottság felállítását is felvázolták jelentésükben. A Bizottság tárgyalásokat folytatott a Joint képviselőivel, melynek következtében 4 millió lejt kaptak az intézmény időszerű felújítási munkálataira, és emellett a Joint rendszeres hozzájárulása fejében még átutalt 8 millió lejt január és február hónapra az anyagi nehézségek áthidalása érdekében.⁴⁵ A Joint nagyban támogatta a Népközösség segélyező munkáját, amelynek köszönhetően hathatósabb sikereket érhettek el olyan intézmények és programok felállításában, amelyek a nehéz anyagi és szociális helyzetben lévő zsidókat segítették. A Joint mellett azonban más szervezetek is segítették a Komité munkáját. Ilyen volt a Vöröskereszt és a Népvédelem, amely a DZSN-nel közösen egy Együttműködési Bizottságot (Comitet de Colaborare) alakított ki, ez foglalkozott a deportált zsidó ifjak nevelésével,

43 Uo. 23. f.

44 Levél. A Demokrata Zsidó Népközösség Végrehajtó Bizottságának (1946. 2. 19.). ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 32. f.

45 Jelentés A cluji Zsidó Demokrata Komité Egészségügyi Bizottsága. ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 29. f.

elhelyezésével, élelmezésével, tanításával és mindenféle érdekeinek védelmével.⁴⁶ Ezt az együttműködést siker koronázta, mivel áprilisban a Péter-Pál villákat a visszatérő zsidó gyermekeknek árvaházzá alakították át.⁴⁷

3.2. Megvalósítások

1946-ra a DZSK már komoly eredményeket tudott megvalósítani a háború alatti kolozsvári és észak-erdélyi zsidóságot ért sérelmek enyhítésében. A legnagyobb probléma, amely a zsidó lakosságot érintette, a CASBI-ügy volt. A háború alatt lefoglalt zsidó vagyont a CASBI (Ellenséges Javakat Felügyelő Bizottság)⁴⁸ vette át, aminek következtében a hazatért túlélők nem juthattak korábbi tulajdonaik birtokába. Ezen ügy megoldása volt a DZSK legfontosabb prioritása.

1946 májusára a DZSK delegációjának, amely dr. Kohn Hillel vezetésével ellátogatott Bukarestbe, sikerült az elhurcolt zsidók vagyonának további leltározását megakadályozni. További lépéseket tettek és tárgyalásokat folytattak annak érdekében, hogy minden zsidó vagyont visszaszerezzenek a CASBI-tól. Ezenfelül elérték azon törvények meghozatalát, amelyekkel kivitelezheték a zsidók jogi kártalanítását a háború alatt (felbontott üzletek, kereskedések, értékek visszaadása). A delegáció meggyőző erejének köszönhetően Bukarestben elfogadták azt a javaslatot, hogy a második világ-

46 Levél. Az elnökségnek (1946. 3. 15.). ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 33. f.

47 Raportul: Organizația CDE din Cluj de pe luna Aprilie 1946. ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 46. f.

48 Román nyelven a teljes név: Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice. A 91. törvény 1945. február 10-én jelent meg, és felállította a CASBI intézményét. A CASBI jogalapját az 1944. szeptember 12-i fegyverszüneti egyezmény 8. paragrafusában előírt rendeletre vonatkoztatták a román hatóságok. De a törvény drasztikus alkalmazását úgy tudták megvalósítani, hogy előbbi (még az Antonescu-rezsim idejéből meghozott) törvényeket egyesítettek a CASBI intézménye alatt. A jogalap további bizonyítására 1945. április 3-án megjelent 3822/45 sz. végrehajtási utasításban megalkották az ún. „*vélelmezett ellenség*” (inamici prezumați) addig ismeretlen jogi fogalmát. Ebbe a fogalomkörbe beletartoztak „német vagy magyar területen, vagy ezek által elfoglalt területen tartózkodó személyek, állampolgárságukra való tekintet nélkül, akik 1944. szeptember 12 előtt vagy után Németországba vagy Magyarországra, vagy az általuk elfoglalt területre menekültek”. Ennek értelmében a CASBI hatálya alá tartoztak az észak-erdélyi deportált zsidók százezrei is. Bővebben lásd Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen*. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról). Teleki László Intézet – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000, 20–25.

háború alatt teljesített munkaszolgálatot katonai szolgálatnak ismerjék el.⁴⁹ Az aránylag kis fajsúlyú sikerekkel a propagandában azt hirdették, hogy a Groza-kormány hatalmas segítőkészségről tesz tanúbizonyságot a zsidó nép felé.⁵⁰ A DZSK ebben a hónapban indította útjára az *Egység* című folyóiratot, amely komoly előkészítő munkát igényelt, legfőképpen az engedélyeztetések terén.⁵¹ Ezzel a zsidó sajtónyilvánosság egy újabb elemmel és információforrással bővült. Az újság mind a Kommunista Párt, mind a DZSK számára igen fontos véleményformáló eszköznek és politikai-ideológiai propagandaeszköznek bizonyult.⁵²

Az észak-erdélyi zsidóság azonban nem oldotta meg teljesen problémáit, és bármennyire kinyilvánították elkötelezettségüket és elszántságukat, a május utáni hónapokban nem mutatkozott erőlelépés. Az 1946. június elején lezajlott konferencia sem hozott érdemi eredményeket. Az áttörést 1946. szeptemberében érték el, amikor is az észak-erdélyi komiték Tartományi Központjának delegációja Bukarestbe utazott, és tárgyalásokat folytatott az összes időszerű erdélyi zsidó probléma ügyében. A felvetett kérdések a következők voltak:

- az örökösök nélkül maradt zsidó vagyonok helyzete (a DZSK szeretett volna ezen vagyonok feletti rendelkezésre felhatalmazást kapni);
- a CASBI-nál lévő zsidó javak (fontos problémát képezett, mivel nagyon sok lefoglalt, ilyen jellegű értéket addig nem sikerült visszaszereznie a zsidó közösségnek);
- a 645. sz. törvény módosítása (a „visszaperlési” törvény az 1944. augusztus 30. és 1944. október 25. között kötött jogügyletek megtámadhatóságáról szólt);
- a halottá nyilvánítási eljárás tisztázása: ekkor még nem volt megengedve, hogy azokat, akik nem tértek vissza a haláltáborokból, holtá nyilvánítsák, így nagyon sok ügy (például öröklés) függőben maradt elintézhetetlensége miatt;
- a deportáltak lakás-visszaigénylése körülményeinek tisztázása;
- az üzlethelyiségekre, cégekre vonatkozó rendelet érvényben tartása (a delegáció azon fáradozott, hogy elérje az 1944. augusztus 23 előtt elkob-

49 Beszámoló a Demokrata Zsidó Komiték kolozsvári tartományi központjának eddigi munkájáról. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 1. sz., 1946. május 2., 3.

50 A romániai zsidóság összefogásának jegyében zajlott le a Demokrata Zsidó Komiték országos konferenciája. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 9. sz., 1946. július 4., 1.

51 Bővebben lásd Tibori Szabó: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Id. kiad. 48–56.

52 Raportul CDE din Cluj de pe luna mai 1946. ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 48. f.

zott helyiségek visszaigényelhetőségét, mivel ekkor nagyon sok zsidó a kereskedelemről tartotta fent magát);

– a repatriáltak helyzete és a Szovjetunióban maradt zsidó munkaszolgálatosok hazatérése.

A delegáció érdemi megvalósításokat nem tudott elérni, de előkészítő intézkedéseket tett minden érintett ügyben. A hatalmuk és befolyásuk latba vetésével törvényeket késleltettek, memorandumokat nyújtottak be, az illetékes szervekkel tanácskoztak, amelynek eredményeként minden kérdésben pozitív visszajelzést kaptak a jövőbeni rendezést illetően.⁵³ A delegáció tagjai még Pătrășcanu igazságügyi miniszterrel is tárgyalásokat folytattak azon okból kifolyólag, hogy megoldásokat találjanak a problémákra. A miniszter minden egyes kérdés rendezésére segítségét ajánlotta fel, és megoldást ígért rájuk.⁵⁴

A delegáció útját végül siker koronázta, mivel az október 9-én megjelent kormányrendelet értelmében a deportált személyek javait teljes mértékben kivonták a CASBI felügyelete alól, és a deportált igazolvány felmutatásával nagyon rövid idő alatt visszakaphatták javaikat az arra jogosultak. Ezen törvény kivitelezésében nagy szerepet kaptak a komiték, mivel az érintett személyek a Komiték Tartományi Központjának jóváhagyásával vonhatták ki a CASBI fennhatósága alól értékeiket. Rendeződött az állampolgársági kérdés is, miszerint mindenki megkaphatja az állampolgárságot, aki 1920-ban Erdélyben lakott, akinek a szülei ebben az időben erdélyi lakhellyel rendelkeztek, vagy Erdélyben születtek 1920 előtt.⁵⁵ Ezen törvények megjelenése nagyon sokat segített az észak-erdélyi zsidóságnak abban, hogy kárpótlást kapjanak a háború alatt elszenvedett sérelmeikre, valamint abban, hogy jogi ügyeik zökkenőmentessé váljanak. Azonban nem született megoldás minden, a zsidók által felvetett kérdésben. Ezt a helyzetet úgy próbálták megoldani a bukaresti politikusok, hogy még több ígéretet vagy törvényjavaslatot adtak a zsidó küldöttségnek. Így Pătrășcanu miniszterelnök elfogadta dr. Kohn Hillel ajánlatát, amely a 607/1945-ös jóvátételi törvényrendelet jövőbeni kiterjesztését vázolta Észak-Erdélyre is. Ezen törvény értelmében az 1940. szeptember 6. és 1944. augusztus 23. közötti ügyleteket,

53 Az Észak-erdélyi Zsidó Népközösségek Központjának delegációja az összes időszerű erdélyi zsidó problémák ügyében folytatott tárgyalásokat Bukarestben. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 21. sz., 1946. szeptember 26., 3. o.

54 Kihallgatáson fogadta Pătrășcanu igazságügy miniszter a DZSN Tartományi Központjának delegációját. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 25. sz., 1946. október 25., 1.

55 Mit jelentenek gyakorlatban a bukaresti delegáció által elért eredmények? *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 26. sz., 1946. november 1., 3.

amelyek zsidókkal kötöttek, felbontottnak lehet nyilvánítani olyan esetekben, ha az illető zsidó személy károsodást szenvedett, ha fasisztával kötötte az üzletet, vagy ha deportálásban tartózkodott az üzlet megkötése alatt vagy után. Elkészítették azt a törvénytervezetet, amely a zsidó rokkantak, özvegyek és árvák besorolását eredményezte az I.O.V.R.⁵⁶ kebelébe. Az 1940 és 1944 közötti időszak alatt megtörtént esetek kártalanítását szolgálja ez a rendelet.⁵⁷

A 607-es törvényrendelet joghatályának Észak-Erdélyre történő kiterjesztését novemberben iktatták törvénybe, beteljesítve az igazságügyi miniszter ígérését.⁵⁸ Emellett újabb tervek kivitelezését sikerült véghezvinnie a Bukarestbe látogató küldöttségnek. Az észak-erdélyi DZSK Tartományi Központ delegációja nyomásának engedve a DZSK bukaresti központja és a román kormány megtették a szükséges intézkedéseket a szovjet hatóságok felé a Szovjetunióban maradt észak-erdélyi hadifoglyok hazaengedése ügyében. Elküldték a zsidó hadifoglyok listáját Oeriu miniszternek, aki intézkedett, hogy a lista eljusson a megfelelő szovjet hatósághoz.

Franciaországban akadtak rá a németek által Magyarországról és az észak-erdélyi zsidóságtól elrabolt értékekre. Magyarország delegációt indított Franciaországba az értékek hazaszállítása érdekében. Erdélyben is elkezdődött a készülődés, mivel a Tartományi Központ delegációt állított fel (dr. Kohn Hillel, Rózsa György és Benedek Pál) részvételével. Bodnăraş miniszter a zsidóság kérésére az észak-erdélyi delegációt kormányküldöttségnek ismerte el, ezzel azt sugallva, hogy az észak-erdélyi zsidóság ügye a román nép ügye is egyben.

A már megoldott CASBI ügy kapcsán is tárgyaltak Oeriu miniszterrel a delegáció tagjai. Ennek következtében Oeriu miniszter jóváhagyta ezek kérését, amely a CASBI alatt lévő zsidó vagyonok visszaszolgáltatásának gyakorlati elintézését célozta meg. Az eddigi álláspont a minisztérium részéről az volt, hogy minden esetet külön meg kell vizsgálni, majd ezután lehet visszajuttatni az említett javakat. A tárgyalásoknak köszönhetően a miniszter felruházta az észak-erdélyi DZSK Tartományi Központját az igazoló eljárás-

56 Invalizi, Orfani, Văduve de Război, (Rokkantak, Árvák Hadi Özvegyek segélyezése és kártalanítása)

57 Mit jelentenek gyakorlatban a bukaresti delegáció által elért eredmények? *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 26. sz., 1946. november 1., 3.

58 Mit jelent gyakorlatban a 607-es törvény joghatályának kiterjesztése Észak-Erdélyre? *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 30. sz., 1946. november 29., 3.

sok lefolytatására és a visszaszolgáltatás kivitelezésének lebonyolítására.⁵⁹ Ezen megvalósítások kivitelezése nagy érdeme az észak-erdélyi DZSK-nak, de emellett nagy szerepet játszott a bukaresti DZSK ténykedése is, mivel a teendők végrehajtását közösen oldották meg.

Egy ilyen elsőprő siker a sérelmek orvoslása terén nem valósulhatott volna meg a Kormány és a Kommunista Párt akarata nélkül. 1946 végére tüzték ki Romániában a parlamenti választásokat, amelyeknek óriási tétjük volt az elkövetkezendő politikai irányítás szempontjából. Nem meglepő ezek után, hogy a Kommunista Párt uralta kormány, engedmények sorozatát adta meg a zsidóságnak a jövőbeni szavazatok megszerzése érdekében.

3.3. Készülődés a választásokra

1946. június elején tartották meg a Demokrata Zsidó Népközösségek konferenciáját, amelyen dr. Kohn Hillel kinyilvánította a reakció elleni küzdelemnek és a Groza-kormány támogatásának fontosságát a Demokrata Blokkon belül a közelgő választásokon. A résztvevők szerint csak a Groza-kormánnyal közösen tudnak megoldást találni a zsidóság problémáira, ezért az erdélyi zsidóságnak egy tömbben kell kiállnia a Demokrata Blokk mellett a választási küzdelemben.⁶⁰ A választások közeledtével a zsidó szervezet teljes mértékben az előkészületekre összpontosított, hogy minél nagyobb támogatottságot tudjanak kicsikarni a zsidóságból a kommunisták javára. Az októberi és novemberi hónapok fő feladatát ez a tevékenység képezte.⁶¹ Itt már nagyrészt fentről jövő utasításoknak engedelmeskedve hajtották végre az előkészületeket a szervezet tagjai. A zsidók csak oly módon kaphattak képviseleti jogot, ha csatlakoznak a Demokratikus Pártok Blokkjához. A Blokk megalakulásával⁶² a parlamenti választásokon minden zsidó szervezet ebbe az egységbe tömörült. A Cionista Szervezet és a Zsidó Párt mellett a DZSK is képviselte magát B. Rohrichon vezetésével. A DZSK három szervezetből tevődött össze: a kommunista és szocialista zsi-

59 Teljes sikerrel jártak a bukaresti CDE Központ és az észak-erdélyi tartományi delegációjának közbenjárásai az összes napirenden lévő lényeges észak-erdélyi zsidó kérdésben. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 34. sz., 1946. december 25., 10.

60 Az egység jegyében zajlott le a Demokrata Zsidó Népközösségek konferenciája. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 5. sz., 1946. június 6., 1.

61 Raportul CDE din Cluj de pe luna octombrie 1946. ANDJC, 1532. fond, 1. dosszié, 55. f

62 1946. május 17-én A Román Kommunista Párt, a Romániai Szociáldemokrata Párt, Gheorghe Tătărescu szakadár liberális pártja, Anton Alexandrescu szakadár nemzeti parasztpártja, az Ekésfront és a Nemzeti Néppárt létrehozta a Demokratikus Pártok Blokkját (DPB).

dókból, a Munkás Palesztina Blokkból és a Romániai Zsidók Egyesületéből.⁶³

A kolozsvári DZSK – a Tartományi Központhoz hasonlóan – kivette részét a választást megelőző időszak előkészületi munkálataiból. A népközségek választási meetingeket rendeztek, és szervezői bizottsága azon fáradozott, hogy felkészítse a városok és falvak zsidó lakosságát a fegyelmezett és egységes szavazásra.⁶⁴ A zsidóság lapja az *Egység*, ami a Demokrata Zsidó Komité kezében volt, hatalmas propagandát fejtett ki ezekben a hónapokban, szinte minden oldalon egy „nap”⁶⁵ volt megtalálható. Cikkek tömkelegében, gyűlések, előadások tucatjain hirdették a zsidóság szavazásának fontosságát és a DPB győzelmének szükségességét. A leghangoztatottabb érv, amely a kommunistákra való szavazást irányozta elő, az volt, hogy a már megoldott zsidó problémák mellett még rengeteg létezik, a DPB választási győzelme pedig lehetővé teszi ezen követelések teljesítését is.

A választások előestéjén a DZSK Tartományi Központjában összpontosult a választási munka, amely során törekedtek arra, hogy a teljes zsidóság részt vegyen a szavazáson „ezáltal hozzájáruljon a döntő nap ünnepélyes jellegéhez”.⁶⁶ A kolozsvári DZSK biztosai a választás napján, november 19-én a várost járták, hogy figyelmeztessék azokat, akik hanyagságból vagy kisebb akadályok miatt nem szavaztak. A Demokrata Zsidó Ifjak Szervezete⁶⁷ a választási kampány utolsó hetében 9000 DPB plakátot ragasztott ki, és 4500 nap jelét festette a falakra. A választás napján, szavazatuk leadása után a szavazóhelyiségekben felvilágosítással szolgáltak a szavazóknak.⁶⁸

Ilyen hatalmas előkészületek folytán nem meglepő, hogy a DPB hatalmas sikert ért el a választásokon. Természetesen a lezajlott propaganda hadjáraton kívül a kommunisták hatalmas csalásokkal járultak hozzá a választások megnyeréséhez. A zsidó szervezetek által elvégzett munka – a hivatalos retorika ellenére – nemcsak a többségi szavazat begyűjtése reményében

63 A zsidóság parlamenti képviselője. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 26. sz., 1946. november 1., 1.

64 Erdély zsidósága a választások előestéjén. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 27. sz., 1946. november 8., 1.

65 A DPB jele egy nap volt. Az újság rengeteg hirdetéssel hívta fel olvasói figyelmét a „NAP”-ra való szavazásra.

66 Utolsó jelentések az erdélyi zsidóság előkészületeiről a DPB választási győzelme érdekében. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 28. sz., 1946. november 15., 2.

67 A Demokrata Zsidó Népközség ifjúság szervezete – röviden DZSISZ.

68 Szavaztunk mindannyian szavaztunk. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 23. sz., 1946. november 23., 10.

folyt, hanem az is közrejátszott, hogy a zsidóság választási részvétele egy plusz legitimációs bázisát jelentette a Kommunista Pártnak. A választások után a kolozsvári zsidóság a vármegyeház dísztermében ünnepelte meg a DPB sikerét. Hirsch Sándor elnök üdvözölte a DPB győzelmét, és elkötelezettségét fejezte ki ez iránt, utalva arra, hogy ezzel a sikerrel úrrá tudnak lenni a „reakciós antiszemita elemeken”, végleg megtisztítva az országot ezek ténykedésétől.⁶⁹

3.4. A Népközösségek kulturális munkája

A kolozsvári Demokrata Zsidó Népközösség az 1946-os év folyamán megnövekedett politikai és jogi súllyal rendelkezett, amelyet a komitébe való beolvadásuk még tovább erősített. Ennek rovására azonban a kolozsvári DZSN a kultúrmunka szintjén komoly hiányosságokkal tevékenykedett.

A DZSK legfontosabb megnyilvánulása kulturális téren a zsidó könyvtár felállításának elindítása volt. A háború alatt több mint 1 millió, zsidók által birtokolt könyvet pusztítottak el, de a DZSK kolozsvári irodája a megmaradt 30 000 példányt gondozása alá vette, és szétosztotta felét a Józsa Béla Athenaeumnak és a Szakszervezeti könyvtárnak. A megmaradt 10 000 példányból a DZSN egy zsidó könyvtár felállítását tűzte ki célul, amelynek a Horea úton találtak megfelelő épületet.⁷⁰ A könyvtár megvalósítása mellett a kolozsvári DZSK leginkább a kisebb rendezvények megszervezésével foglalatoskodott, mint például irodalmi estek szervezése, kulturális megbeszélések, amelyek inkább politikai színezetet kaptak vagy éppen megemlékezések voltak. Ezenfelül sor került egy tiltakozó megmozdulásra is, amelyet a kolozsvári DZSK a palesztinai zsidóság támogatása érdekében, az „imperialista elnyomókkal” szemben rendezett, akik az eddig is már sokat szenvedett zsidóságot akarják elűzni.⁷¹ A szórakoztató estek megszervezésében a DZSK női szervezete, a Zsidó Nőegylet gondoskodott. Több alkalommal szerveztek táncesteket, szórakoztató esteket, amelyek bevételét legfőképp jótékony célokra fordították.

69 A vármegyeház dísztermében impozáns népgyűlésen tett hitet a DPB győzelme és a Groza kormány mellett a kolozsvári zsidóság. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 28. sz., 1946. november 15., 10.

70 A kolozsvári zsidó könyvtárak pusztulása a fasiszmus alatt. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 13. sz., 1946. augusztus 16., 5.

71 Romániai zsidóságnak a reakció elleni harccal kell támogatnia Palesztina zsidóságát. *Világosság*, [Kolozsvár], 1946. július 21., 3.

A kolozsvári Komité az év végére 75 tisztviselővel, 15 tagú Végrehajtó Bizottsággal működött és 6300 tagot számlált,⁷² ami azt mutatja, hogy a szervezet hatalmasra fejlődött.

Az év végén, a Zsidó Komiték évi kolozsvári közgyűlésén Rózsa György ismertette a DZSN célkitűzéseit: „1. a zsidóság részére megszerzett jogok maradéktalan megvalósítása, 2. a fennmaradt sérelmek orvoslása, 3. saját demokratikus egységünk kiépítése és elmélyítése”.⁷³ Ezen kijelentés arra enged következtetni, hogy a zsidóság háború alatt elszenvedett sérelmeire nagyobb részben sikerült megoldást találniuk. A DZSK vezetősége új program felállítását kezdte el, amelynek célja összegyűjteni a zsidóságot, és a kommunistákkal karöltve építeni a román demokráciát.

4. Egy új szervezet születése

4.1. Minden marad a régi?

Az 1947-es évre megválasztott vezetők összetételében sok újdonságot nem fedezhetünk fel, mivel a DZSN kolozsvári irodájának elnöke továbbra is Hirsch Sándor, főtitkára pedig dr. Kaim Miklós maradt. Változásként két új személyt lehetne megemlíteni, a Végrehajtó Bizottság két legfontosabb, hivatalból kinevezett tagját, Neumann Jenőt és Blum Hermannt.⁷⁴

A DZSK Tartományi Központjának keretén belül nyolc reszort⁷⁵ működött (politikai-szervezeti, kultúra, sajtó, gazdasági, jogi, női, ifjúsági, statisztikai). A központ beszámolója szerint ezek kifogástalanul működtek az 1947-es év első felében. A Tartományi Központ célja az volt, hogy ezeket a reszortokat kiterjesszék minden egyes helyi komitére, így saját reszortjaikkal nagyobb hatáskört tudnának elérni a különböző területeken.⁷⁶ Ezek a reszortok is egyfajta átalakítást szolgáltak, mivel a Népkezségek a kezdetektől rendelkeztek különböző alegységekkel és Bizottságokkal, de ezek nem feleltek meg a felső hatalom elvárásainak. Ezen alegységek átszervezése reszortokká azt jelentette, hogy az országos Komité még nagyobb befo-

72 Raportul Organizația CDE din Cluj de pe luna decembrie 1946. ANDJC, 1532. fond, I. dosszié, 45. f.

73 Komoly politikai esemény volt a kolozsvári Zsidó Népkezség évi közgyűlése. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 34. sz., 1946. december 25., 7.

74 Erdélyi zsidó élet / A Népkezség új vezetősége. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 35. sz., 1947. január 3., 2.

75 Az eredeti szövegben megtalálható kifejezés.

76 Jegyzőkönyv A DZS Népkezség Tartományi Központjának kiszélesített Végrehajtó Bizottságának az ülésén (1947. január 12). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 41. F.

lyást akart kieszközölni, a kolozsvári szervezeten belül. Azonban a kolozsvári Komité nem tudta rövid idő alatt tökéletesen megszervezni reszortjait, ez főleg a szervezet nehéz gazdasági helyzetének és a taglétszám alacsony szintjének volt tulajdonítható.⁷⁷ Mivel a Tartományi Központ és a bukaresti Komité sem nézte jó szemmel a lassú szervezkedést, nagyon sok kritikával illették a kolozsvári DZSK-t a reszortok gyenge megszervezése miatt. Végül mégis elindították reszortjaikat több-kevesebb sikerrel, és mindig be tudtak mutatni némi pozitív tevékenységet ezek részéről. A reszortok felállítása az új politikai irányelvek véghezvitelét szolgálta, vagyis a demokrácia megszilárdítását, erőteljesebb fellépést az antiszemita és antidemokratikus megnyilvánulásokkal szemben és a zsidó társadalom beintegrálását a dolgozó tömegek sorai közé.

4.2. Új feladatok

A DZSK, azt állítva, hogy az 1946-os évben sikerült a háború alatt keletkezett zsidó sérelmek nagy részét megoldania, új célkitűzéseket állított fel, amelyek Bukarestből érkezett utasításként jelentek meg. 1947-ben a Kommunista Párt a teljes hatalomátvétel küszöbén állt, olyan erővel rendelkezett, amellyel megkezdhatték a Parasztpárt és a Liberális Párt betiltását és a szociáldemokraták beolvasztását saját pártjukba. A monarchia ellenében a kommunisták a népi demokráciát támogatták, és ennek érdekében az 1947. január 8–9-én megtartott plenáris ülésén a Központi Bizottság jóváhagyott egy tervet a tömegszervezetek megerősítésére, amely a társadalom nagyobb befolyásolására irányult.⁷⁸

Ez a DZSK-ra nézve azt jelentette, hogy neki is alkalmazkodnia kellett a Párt politikájához, és segíteni megszilárdítani annak hatalmát. Ennek érdekében a kolozsvári DZSK lapja, az *Egység* hatalmas propagandát fejtett ki amelyben Brătianu és Iuliu Maniu bűnrészességét ecsetelték a holokauszt lefolytatásában. A DZSK kultúra és politikai reszortjai a tömegek felvilágosítását tűzték ki célul, amelynek érdekében több előadás rendezését, cikk-sorozat írását hajtotta végre. A bukaresti központ emellett ki kívánta hangsúlyozni a zsidóság körében a Szovjetunió barátságát. Ennek érdekében utasította a helyi Komitéket, hogy mozgósítsa a zsidó tömegeket a megszervezésre kerülő konferenciákra, amelyek olyan témák körül forognak, mint a

77 Általános politikai és szervezeti jelentés: A népközösség munkateljesítménye. ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 84. f.

78 Vladimir Tismăneanu et al. (szerk.): i.m. 39.

*Zsidóság a Szovjetunióban vagy A zsidó harc az elnyomás ellen.*⁷⁹ Romániában a szovjet típusú rendszer kiépítése elengedhetetlenné tette a kommunis-ták számára a szovjet-román barátság népszerűsítését. Ezt persze a kisebbségek irányában olyan formában tálták, hogy a Szovjetunió az adott kisebbség elkötelezett barátja.

Tovább folytatódott a DZSK azon törekvése, hogy egyesítse a zsidóság minden csoportját a kommunista ideológia égisze alatt. Kolozsváron ennek legfőbb ellenzői maguk a kolozsvári zsidó hitközösségek voltak, hiszen ez a zsidó közösségeken belül befolyásuk gyengülésével járt volna. A neológ és az ortodox hitközösségek önállóságának visszaszorítása érdekében a DZSK aktivizálódott, és különböző tevékenységekben próbálta összefogni a két intézményt. A Komité azonban nem akarta teljesen magára vállalni a zsidóság minden részletproblémájának a megoldását, mint például a kultusz és vallásnevelés. Ezeket meghagyták a hitközösségeknek, de azzal a feltétellel, hogy közreműködnek a Komité által körvonalazott nagy újjáépítési akciók kivitelezésében.⁸⁰ A Tartományi Központ elrendelte a kolozsvári Komitének, hogy minden tekintetben (szociális, gazdasági újjáépítési) együtt kell működni a hitközösségekkel, és közös bizottságokat kell létrehozniuk tevékenységük összehangolása és hatékonyabb munka elérése érdekében, amiben a hitközösségek is teljes szerepet kell, hogy vállaljanak.⁸¹ Ezen együttműködés azonban a hitközösségek visszaszorítását jelentette. 1946-ban a két hitközösség közösen indította újra iskoláját és óvodáját, 1947-ben hosszas vita után elérték, hogy fenntartsák az óvodát, az elemi iskolát és a gimnáziumot azzal a kikötéssel, hogy ezeket folyamatosan leépítik.⁸²

A cionista szervezetekkel fenntartott kapcsolatrendszer felhőtlen volt, legalábbis a szervezet propagandája szerint. De ez a kapcsolatrendszer is azon cél érdekében maradt fent, hogy a DZSK összefogja a zsidóság minden rétegét, köztük a cionista szervezeteket is.⁸³ Az együttműködés mellett azonban megjelentek bizonyos kritikák a DZSK részéről a cionisták leg-

79 Circulara nr 33. CDE, Bucuresti. Pentru orientarea DVS, în problemele actuale importante (18 iunie 1947). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 15. f.

80 Az erdélyi zsidóság gazdasági és társadalmi ujjászervezésének megvalósítására. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 40. sz., 1947. február 7., 3.

81 Jegyzőkönyv A DZS Népközösség Tartományi Központjának kiszélesített Végrehajtó Bizottságának az ülésén (1947 január 12). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 44. f.

82 Az erdélyi zsidóság gazdasági és társadalmi ujjászervezésének megvalósítására. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 68. sz., 1947. augusztus 22., 8.

83 Jegyzőkönyv A DZS Népközösség Tartományi Központjának kiszélesített Végrehajtó Bizottságának az ülésén (1947 január 12). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 41. f.

főbb tevékenységével, a kivándorlás megszervezésével szemben. A háború után Észak-Bukovina és Besszarábia a Szovjetunió fennhatósága alá került, ami nagyban felgyorsította a romániai zsidók kivándorlási hajlamát. Mivel azonban a Konstancán át vezető alija⁸⁴ 1945-után nagyon nehézkessé vált, így a besszarábiai és bukovinai zsidók Erdélyen keresztül próbáltak nyugatra jutni. E migrációnak két fontos következménye is lett: elsősorban nagyon sok zsidó Észak-Erdélyben telepedett le, mivel a nyugatra vezető határok is teljes mértékben le voltak zárva. A Szovjetunióból kivándorolt zsidók egész Észak-Erdély-szerte „rémhíreket” terjesztettek a Szovjetunióban uralkodó életkörülményekről. Ezek a hírek tovább növelték az erdélyi zsidóság kivándorlási hajlamát.⁸⁵ Ezen okokból kifolyólag a DZSK mindent megtett, hogy a kivándorlókat elrettentse eredeti szándékuktól. Azonban még nem tudott teljes mértékben fellépni a kivándorlókkal és a cionista szervezetekkel szemben, mivel ekkor még a közös barátság és együttműködés korszakában voltak.

A Szovjetunióban rekedt zsidó munkaszolgálatosok hazahozatala ügyében a DZSK kezdetektől fogva sokat harcolt, de érdemi megvalósításokat nem tudtak elérni annak ellenére sem, hogy ígérek tucatjait kapták promi-nens román vezetőktől. A DZSK Tartományi Központja a helyzet megoldása érdekében újabb delegációt küldött Bukarestbe, de ez alkalommal egyenesen a Szövetségi Ellenőrző Bizottsághoz, ahol Boriszov ezredessel találkozott, és tőle kérték segítséget, majd átnyújtották a zsidó hadifoglyok részleges listáját, amit a DZSK állított össze. Ezenfelül a Szovjetunió romániai nagykövetének is elküldték ezt a listát. Természetesen újabb ígérekkel gazdagodtak a delegáció tagjai.⁸⁶ Az állandó ígérek nem vezettek eddig eredményre, de az *Egység* júliusi száma már arról számolt be, hogy a delegáció útja sikerrel járt, és a Szovjetunióból megkezdődött a munkaszolgálatosok hazaszállítása. A munkaszolgálatosok ellátására, élelmezésére, a produktív munkába való visszaállítás előmozdítására volt szükségük. Ennek érdekében a DZSK kérte a hozzátartozókat, hogy vegyenek részt ennek a munkának a lebonyolításában.⁸⁷ Igaz, a hazaszállítás nem kezdődött meg gyorsan, a hozzátartozóknak még több hónapot kellett várniuk a munka-

84 Izrael földjére, illetve 1948 óta Izrael államba történő zsidó bevándorlást jelenti.

85 Tibori Szabó: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Id. kiad. 31.

86 A DZSK a Szövetségi Ellenőrző Bizottságnál a zsidó hadifoglyok hazaszállítása ügyében. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 40. sz., 1947. február 7., 1.

87 Gyűlést tartott a hadifogoly hozzátartozók. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 61. sz., 1947. július 4., 8.

szolgálatosok hazatértéig. De ezen probléma lezárulását egy újabb sikerként könyvelhette el az észak-erdélyi zsidóság.

1947 első felében a kolozsvári DZSK komoly tárgyalásokat folytatott a Magyar Népi Szövetséggel, mivel az észak-erdélyi zsidóság és a magyarság között ellentétek merültek fel különböző kérdésekben (például antiszemitizmus). Ennek megoldására egy olyan fórum jött létre, amely ezeket az ellentéteket meg tudta oldani a zsidó és a magyar demokrata vezetők között. Az MNSZ és a Komité között folytatott tárgyalásokon egy bizottság felállításáról döntöttek, amely gyakorlati és politikai szempontból vizsgálta a kérdéseket, és próbált megoldást találni rájuk.⁸⁸

4.3. Az átrétegesítés és következményei

A zsidóság egyesítése mellett a DZSK legfontosabb célja az átrétegesítési folyamat véghezvitele volt. A feladat kivitelezése a Kommunista Párt egyik legfontosabb követelése volt a zsidó szervezet irányában. E folyamat legfőbb célja a zsidóság régi foglalkozás-szerkezetének megváltoztatása és a termelőmunkára való átnevelés beteljesítése volt. 1947 júniusában zajlott le a Zsidó Komiték Tartományi Végrehajtó Bizottságának az értekezlete, amelyen a kialakított főbb irányelv kimondta: „A DZSK feladata, hogy irányt szabjon a zsidó tömegeknek és a megvalósítások élén álljon. Az új feladatok szükségessé teszik, hogy a Népközösségeket átszervezzük és a főhangsúlyt a politikai nevelésre, valamint a gazdasági átépítő munkára tegyük.”⁸⁹ A munkára való ösztönzést sokszor összevonták azon cél elérésével, hogy az országot kisegítsék a szárazság sújtotta időjárás vagy az infláció okozta nehéz gazdasági helyzetből. A kommunisták szerint ezt csak kemény produktív munkával lehet elérni, amelyhez a zsidóságnak is teljes elkötelezettséggel hozzá kell járulnia.

Az átnevelés lebonyolításában legnagyobb részt a Tartományi kultúrbizottság vállalta magára, Rappaport Ottó elnökkel az élen. A bizottság célja volt összefogni a helyi kultúrbizottságokat: egyrésztől közösen ápolni a művészeteket, fenntartani a zsidó színházat; másrésztől a nevelési osztály a tanügy és az oktatás kérdésével foglalkozik, amelynek keretén belül ipariskolákat létesít, és mezőgazdasági szakoktatást szorgalmaz az ifjú-

88 Jegyzőkönyv A DZS Népközösség Tartományi Központjának kiszélesített Végrehajtó Bizottságának az ülésén (1947. január 12.). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 42–44. f.

89 A gazdasági feladatok jegyében folyt le a Zsidó Népközösségek Tartományi Végrehajtó Bizottságának az értekezlete. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 59. sz., 1947. június 20., 1.

ság átrétegesítse céljából.⁹⁰ A fiatalok mellett az idősebb korosztály szaktudásának és tapasztalatainak konkrét értékesítésére is sok gondot fordítottak. A kijelölt irányokat a kolozsvári DZSK is magáévá tette, így kultúramunkaterve szerint olyan ismeretterjesztő előadásokat tervezett, amelyek politikai, gazdasági, szociális kérdésekről szólnak, és irodalmi, művészeti előadások teszik változatossá.⁹¹ A Demokrata Zsidó Ifjak Szervezete⁹² az átnevelési folyamat során jó példával járt elől. A Pál villa földszintjén kis lakatos műhelyt nyitottak az Unirea szövetség alosztályaként, belekezdtek egy kert megművelésébe, és ezek további bővítését is tervezték. Persze az ilyen elkötelezettség nem jelentett nagyszabású kivitelezést, és az ilyen termelés elenyésző mértékben járult hozzá a város gazdaságához. De a propaganda nagyon jól felhasználta ezeket a kis megvalósításokat annak hirdetésére, hogy a zsidóság híven követi a DZSK által javasoltakat, azaz a gyakorlati munkák aktivizálását.

A gazdasági átnevelés így központi kérdéssé vált a zsidó lakosság életében, amit természetesen a kolozsvári zsidó közösség nem fogadott nagy örömmel. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy a kolozsvári Zsidó Ipari Gimnázium mindössze 4 diák részvételével fejezte be az ötödik osztályt 1947 júliusában.⁹³ Ez főként a zsidóság tradíciójának volt köszönhető, amelyben a polgári foglalkozásokat űző szülők ugyanezeket a polgári foglalkozásokat örökölték át gyermekeikre. A zsidó közösségből jövő kritikai megnyilvánulások a Komiték vezetői szerepének megkérdőjelezésében csúcsosodtak ki, amit a DZSK nyilatkozatai „a reakciós elemek ténykedésének tulajdonítottak”.⁹⁴ A felmerülő akadályok ellenére tovább folytatódott az átnevelési folyamat, amely nagy sikert nem könyvelhetett el magának, helyette hatalmas ellenszenvet gerjesztett a zsidóságban, tovább növelve a szakadékot a zsidóság és a DZSK között.

A kolozsvári DZSK vezetőségében is változások álltak be, mivel a vezetőség tagjai – Hirsch Sándor elnök, dr. Kaim Miklós főtitkár és Sándor Zoltán alelnök – távoztak posztjukról. Ez nagyon furcsa, mivel 1946. december

90 A zsidóság széles rétegeinek a nevelését tűzte ki célul a DZSN konferencia kultúrbizottsága. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 49. sz., 1947. április 11., 4.

91 A kolozsvári DZSN kultúra-munkaterve. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 63. sz., 1947. július 20., 8.

92 Röviden: (DZSISZ). A szervezet 1945. június 20-án 30 taggal jött létre DÉDISZ néven, amely később átalakult és felvette a Demokrata Zsidó Ifjak Szervezete nevet.

93 Kapuzárás a kolozsvári zsidó iskolákban. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 61. sz., 1947. július 4., 4.

94 Cselekvés és felelősség. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 58. sz., 1947. június 13., 1.

29-én mindüket újraválasztották, de januárban mégis leváltották őket. Dr. Kaim Miklós főtitkár és Sándor Zoltán alelnök azért távozott posztjáról, mert nem értett egyet a DZSK egyik határozatával. A DZSK 1947. január 20-án lezajlott közgyűlésén arról határozott, hogy új pártkönyvek kiadását rendelik el, amelyekkel a következő szavazások lebonyolítását végzik. Ez azért volt szükséges, mert a cionisták és a szociáldemokraták között az előző évben egységlista jött létre, amely az elkövetkezendő választásokon nehézkessé tette volna a kommunista erők elsőprő győzelmét.⁹⁵ A két vezetősi tag a nyilvánvaló csalás elleni tiltakozásul mondott le tisztségéről. Hirsch Sándor 2 évnyi elnöki tisztség betöltése után „tűnt el” a DZSK éléről.⁹⁶ Az új elnök dr. Neumann Jenő lett, aki készségesen teljesítette a Kommunista Párt utasításait.

A DZSK Tartományi Központja a kolozsvári irodával közreműködve még rendezett kulturális programokat, amelyek a zsidóság művelődését szolgálták, de az ideológiai motívumok sem maradhattak ki belőle. Elhatározták, hogy képkiallítást rendeznek a zsidók szenvedésének és a háború utáni életnek, valamint a tehetségek képeinek bemutatása érdekében.⁹⁷ A kolozsvári DZSK a jiddisül beszélő tömegek tájékoztatására és kulturális nevelés céljából rendszeres jiddis előadás-sorozatot indított.⁹⁸ Ezt inkább külső kényszer indította el, mint a DZSK saját szervezkedése, mivel a kolozsvári zsidóság nem használta a jiddis nyelvet a köznapi beszédben, ekkor többségük a magyar nyelvet beszélte. Ez leginkább abból a felismerésből ered, hogy a kommunizmus ideológiáját anyanyelven kell terjeszteni azért, hogy minden etnikum megértése. A kultúra fogalma olyan változáson esett át, amelyben leginkább a kulturális rendezvényeken át népszerűsített propagandát jelentette. A szó eredeti értelmében vett kulturális programokat anyagolták, példának okáért a már sokat emlegetett zsidó könyvtár még 1947-ben is csak terv formájában létezett. Az *Egység* egyik cikkében a szerző nagyon jól megvilágítja a kultúra fogalmát: „A zsidó tömeg kultúra útján

95 Akciótervezet CDE közgyűlésre (1947. január 20). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 67. f.

96 Azért használom ezt a szót, hogy „eltűnt”, mivel az ő távozásának körülményeire nincs adatunk. De nagy valószínűséggel ő sem értett egyet a párt új politikai irányvonalával, az erőszakos egyesítési kísérletek vagy az átrétegesítés túlzott erőltetésével, ezért kénytelen volt posztjáról távozni.

97 Körlevél. (1947. január 29). ANDJC, 1532. fond, 3. dosszié, 72. f.

98 Erdélyi Zsidó Élet. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 37. sz., 1947. január 24., 2.

való nevelése, összefogása párhuzamosan kell haladjon a politikai, társadalmi egységes újjászervezéssel.”⁹⁹

5. Következtetések

A kolozsvári zsidóság hatalmas katasztrófája a világháború és a holokauszt lezajlásával szükségesé tette egy olyan szervezet alapítását, amely segítséget tudott nyújtani a városba visszatérő zsidóságnak. A Népközösséget elindulása pillanatában a szociális, jogi és politikai segítségnyújtás vezérelte. A Népközösség később a Kommunista Párt nyomásának engedve beépült a Demokrata Zsidó Komité kereteibe; ez ellen a védekezés hasztalan lett volna. Azonban a zsidóság a második világháborút követően nem ismerte fel a kommunista rendszer kiépülésében rejlő veszélyeket, és nagyon sokan aktívan támogatták azt. Természetesen sokan voltak olyanok, akik a hagyományos történelmi pártok hívei maradtak. Az előző rendszer antiszemita megnyilvánulásai után olyan jövőt szerettek volna maguknak, amelyben nem kell rettegniük. Ilyen jövőt kínáltak nekik a kommunisták, ennek köszönhetően hatalmas volt a támogatottságuk a zsidók körében. Így az erdélyi zsidóság a háború után két út között választhatott: azonosulás a kommunista ideológiával vagy a cionizmus és emigráció Palesztinába. Mivel nagyon sokan szerettek volna a régi otthonaikban maradni, a háború utáni években az első lehetőség mellett döntöttek.

Mivel a Népközösség megalakulásakor még Erdélyben önálló szovjet közigazgatás működött, és Erdély hovatartozása nem volt tisztázott, az ideiglenes vezetők – románok és magyarok egyaránt – tudatában voltak annak, hogy a kérdés eldöntéséhez a zsidó túlélők is nagyban hozzájárulnak.¹⁰⁰ Ezért a román vezetők a teljes segítséget megadták a deportálásból és munkaszolgálatból hazatérő zsidóságnak. A kommunizmus demagóg retorikájának köszönhetően a zsidóság hitt abban, hogy egyenlő elbánásban lesz része az új rendszer alatt. Így a Népközösség már kezdetektől baloldali beállítottsággal rendelkezett, és ennek kiteljesítésére csatlakoztak a pusztá fennmaradás reményében a Demokratikus Zsidó Komitéhez.

Összességében – véleményem szerint – a kolozsvári DZSK jelentős sikereket ért el a zsidóság érdekében mind szociális, mind jogi szempontból. A kezdeti segítségnyújtás kivitelezése, amelyek a deportálásból hazatérő zsidóság közvetlen ellátását célozták meg, hatalmas feladatot jelentettek az

⁹⁹ Népközösségi Notesz. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 53. sz., 1947. május 9., 2.

¹⁰⁰ Tibori Szabó: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945–1948 között, a sajtó tükrében*. Id. kiad. 7.

újonnan alakult szervezetnek. De a szervezet sikeresen megbirkózott ezekkel a problémákkal, és minden eszközt felhasznált céljai megvalósítására. A későbbiekben Bukarestben elért eredmények pedig nemcsak Kolozsvár zsidó közösségének a javát szolgálták, hanem egész Észak-Erdély zsidó lakosságáét. Kutatásom arra enged következtetni, hogy a legnagyobb siker a CASBI-ügy megoldása volt, mivel ennek teljesítésével a zsidóság legnagyobb sérelmét orvosolták. Így elmondható, hogy a Népközösség/Komité fennállásának első két évében véghezvitt tevékenységével a zsidóság érdekeit szolgálta annak ellenére, hogy a kommunista rendszert is hűen szolgálta.

Az 1946-os parlamenti választások jelentették a fordulópontot. Ekkor már a kommunisták hatalma kiteljesedett, és teljes egészében irányításuk alá vonták a szervezetet. A DZSK a kampányban és az ideológiai nevelésben nyújtott szolgálata fejében azt várta, hogy további megvalósításokat tud kieszközölni a zsidóság javára. A várt eredményeket azonban nem teljesítette be az új kommunista hatalom, inkább próbált megszabadulni a számára haszontalan tevékenységi köröktől. Kolozsváron legelőször 1946 végén mutatkozott meg ez, amikor Constantin Lazăr, az új polgármester, hivatala átvétele után megszüntette a menekült és deportált ügyosztályt azzal indokolva, hogy már nem szükséges a fenntartása. A zsidóság tiltakozott ellene, mondván, az iroda nagyon jól működött, és nagyon sok segítséget nyújtott az adminisztrációs ügyek (lakásügyek elintézése, halotti papírok elintézése, iratpótlás, visszaperlés, cégjegyzés, képesítés) elintézésében.¹⁰¹ A DZSK eredményeinek bemutatásánál nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ezek a megvalósítások állandó akadályokba ütköztek, adminisztrációs, bürokratikus, le nem szögezett kérdések útvesztőibe jutottak. 1947-ben kiderült, hogy az a törvény, amely leszögezte a deportálásból és munkaszolgálatból származó rokkantság vagy ebből visszamaradt özvegyek vagy árvák besorolását az IOVR kereti közé, csak a 100%-ban károsult személyek esetén volt alkalmazható.¹⁰² Az ehhez hasonló megkötések és intézkedési problémák csak később, 1947-ben derültek ki, vagy teljesen el lettek hallgatva még a sajtó előtt is.

A választások után a kolozsvári Komité teljesen azonosult a Bukaresti központtal, és minden igyekezetével azon volt, hogy teljesítse utasításait. Ezek az utasítások azonban nagyon ellentmondásosak voltak, és ezáltal teljesíthetetlenek. Egyrészt a DZSK-nak egyesíteni kellett volna a zsidóság

101 Kolozsvár polgármestere feloszlatta a deportált ügyosztályt. *Egység* [Kolozsvár], I. évf., 51. sz., 1946. április 29., 10.

102 Jogos követeléseik teljesítését kéri a deportálás rokkantjai özvegyei és árvái. *Egység* [Kolozsvár], II. évf., 51. sz., 1946. április 29., 10.

minden rétegét, de ez nem működött az emigráció folyamatos bírálata és az átnevelés szükségességének hangoztatása mellett. A szervezet a számára előírt propaganda feladatokat lehetősége szerint kivitelezte, de ez teljes sikertelenségbe fulladt a zsidóság közönye miatt. Több jelentés arról számol be, hogy a kolozsvári DZSK ezen tevékenysége már 1947-ben az elszigeteltség jeleit mutatta, mind a lakosság mind a hitközségek körében.

Felhasznált irodalom, források

Levéltári források:

Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj – ANDJC (Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár), 1532 fond (Comitetul Democratic Evreiesc): 1\1532; 2\1532; 3\1532

Sajtó:

Világosság – kolozsvári magyar napilap, 1944–1947.

Egység – az erdélyi zsidóság antifasiszta hetilapja, Kolozsvár, 1946–1947.

Scântea Ardealului – az RKP észak-erdélyi hetilapja, Kolozsvár, 1945–1947.

Könyvek, tanulmányok:

Bottoni, Stefano: *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională, 1944–1965*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 2010.

Carmilly-Weinberger, Moshe: *A zsidóság története Erdélyben (1623–1944)*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport. Budapest, 1995.

Dáné Tibor Kálmán et al. (szerk.): *Kolozsvár 100 éve*. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Magyar Köz-művelődési Egyesület, Kolozsvár 2001.

Gidó Attila: Zsidó jelen-lét Romániában. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf301.pdf

Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykaroly és Nagyvárad zsidó túlélői*. A zsidó világkongresszus 1946-os Észak-Erdélyi felmérése. ISPMN, Kolozsvár, 2010. / Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 35./

Györffy Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. A romániai magyar nyilvánosság korlátozása a kommunista diktatúra időszakában. Komp-Press, Kolozsvár, 2009.

- Kuller, Hary: *Evreii în România anilor 1944-1949. Evenimente, documente, comentarii*. Editura Hasefer, București, 2002.
- Leibovici-Laiș, Șlomo: *Comitetul Democratic Evreiesc (CDE)*. Editura Ion Prelipcean, Suceava, 2003.
- Rotman, Liviu: *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*. Editura Polirom, Iași, 2004.
- Tibori Szabó Zoltán: Az erdélyi zsidó közösség sorsa a második világháborút követő időszakban (1945-1948). *Korunk*, 2004. szeptember.
- Tibori Szabó Zoltán: *Az erdélyi zsidóság identitástudatának alakulása 1945-1948 között, a sajtó tükrében*. Doktori értekezés. Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár, 2007.
- Tismăneanu, Vladimir et al. (ed.): *Raport Final. Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste Din România*. Editura Humanitas, București, 2006.
- Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen*. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Teleki László Intézet – Pro-Print Könyvkiadó, Csík-szereda, 2000.
- Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1944-1953. http://www.hunsor.se/dosszie/erdelyitortenetikronologia44_53.pdf